

1986/7

Den engelske opstand 1381

FORTOLKNING OG DOKUMENTATION

AF

KNUD J. V. JESPERSEN

I

Hensigten med denne oversigtsartikel er kort at beskrive nogle hovedtendenser i udforskningen af den store engelske opstand, samt at knytte nogle kommentarer til det berettende kildemateriale, der udgør vort væsentligste erkendelsesgrundlag.¹ I oversigtsform vil den nyere forskning blive drøftet med henblik på påvisning af de stærkt afvigende fortolkninger, som opstanden i tidens løb har været genstand for. Det skal søges vist, at det vide fortolkningsspektrum er resultat dels af forskellige ideologiske indfaldsvinkler, dels – og det er i denne sammenhæng det væsentligste – af den særlige kildesituation omkring opstanden og fortolkernes undertiden temmelig vilkårlige kildebenyttelse. Dernæst vil det berettende kildemateriale, der altid har udgjort fortolkernes hovedgrundlag, blive drøftet nærmere. Med udgangspunkt i den traditionelle opfattelse af beretningernes karakter og indre sammenhæng skal det påvises, at den nyeste forskning har argumenteret for tilstedeværelsen af visse indre relationer i materialet, der indtil for nylig var temmelig upåagtede, men som på afgørende måde ændrer de erkendelsesmæssige forudsætninger for fortolkning af opstanden. – Der er således ikke her tale om noget forsøg på at nyfortolke opstanden i 1381. Det følgende er udelukkende at opfatte som en kort forskningsstatus 600 år efter.

Det er praktisk forinden i summarisk form at erindre om nogle få centrale data i opstandens forløb, specielt for så vidt angår den begrænsede, men vigtige del, der udspandt sig i grevskaberne Essex og Kent samt i London.

¹ Nærværende artikel er en bearbejdet og udvidet version af en gæsteforelæsning ved Københavns Universitet den 6. december 1978. Manuskriptet blev færdiggjort i sommeren 1981 og blev alleveret til dette tidsskrifts redaktion i august samme år. Af forskellige grunde har det først nu været muligt at bringe artiklen.

II

Der er vist almindelig enighed om,² at den egentlige opstand startede som en art skattenægterbevægelse i en afkrog af grevskabet Essex i slutningen af maj måned 1381 efter et forår med ulmende utilfredshed som følge af en temmelig hårdhændet skatteopkrævning. Derfra bredte uroen sig hurtigt til andre dele af grevskabet, og i begyndelsen af juni også til Kent. Efterhånden fængede uroen blandt almuen også i andre grevskaber i landets sydøstlige del. Holder vi os til begivenhederne i Essex og Kent, kan forløbet indtil den 11. juni betegnes som oprørets *opbygningsfase*. Oprørerne samledes i dette tidsrum i stadig større skarer, der drog hærgende om i de to grevskaber, tilsyneladende uden noget veldefineret mål. Fra den 11. juni om morgenen gik opstanden ind i en ny fase, *marchen mod London*. Oprørerne nærmede sig byen i to afdelinger, een fra Essex-siden og een fra Kent-siden. Allerede den næste dags aften, den 12. juni, stod de ved byens porte og ved sydenden af London Bridge. Den 13. juni lykkedes det dem med hjælp inde fra byen at forcere broen og Aldgate og trænge ind i London, som de de næste par dage synes at have behersket næsten totalt. Den 14. juni betegner opstandens kulmination. Denne dag tvang oprørerne ved et møde i Mile End i Londons udkant den mindreårige konge, Richard II, til en række væsentlige indrømmelser, og de brød ind på Tower of London, hvor de pågreb og henrettede to af regeringens mest indflydelsesrige medlemmer, kansleren, ærkebiskop Simon Sudbury og skatmesteren Robert Hales. Hele denne fase karakteriseres af et højt organisationsniveau hos oprørerne, en fast ledelse og et veldefineret mål: den direkte konfrontation med landets regering. – Men allerede dagen efter var det hele forbi, og opstanden gik dermed ind i 3. og sidste fase, *opløsningsfasen*. Under en fornyet forhandling den 15. juni mellem regering og oprørere på Smithfield nord for London lykkedes det nemlig nogle af regeringens folk at dræbe oprørets leder, Wat Tyler, og derefter overløste og udmanøvrerede oprørerne, så de blev tvunget til atter at drage hjem med uforrettet sag. I de følgende uger fortsatte opstandene ganske vist ude omkring i landet; men i det hele karakteriseres denne fase af et brat faldende organisationsniveau hos oprørerne, ligesom opstanden udartede til planløse plyndringer og voldshandlinger. Initiativet var helt gledet over til regeringen, og hen på sommeren 1381 var opstanden totalt nedkæmpet, de kongelige indrømmelser til oprørerne tilbagekaldt og regeringens straffeaktion i fuld gang.

Opstanden er bemærkelsesværdig ved den pludselighed, hvormed den opstod, ved det meget hektiske og stærkt komprimerede forløb og ikke

² I hvert fald blandt de forskere, hvis arbejder behandles i følgende forskningsoversigt. Fasedelingen af forløbet er dog nærværende forfatters egen.

mindst ved det pludselige og totale sammenbrud på Smithfield, efter at sejren så sent som dagen forinden syntes inden for rækkevidde. Disse træk ved opstanden har i tidens løb givet anledning til megen berettiget undren. De står sammen med flere andre forhold endnu delvis uforklarede af de historikere, der gennem årene har beskæftiget sig med opstanden.

III

Stærkt forenklet kan man opdele opstandens historikere i to kategorier: de, der opfatter opstanden som en revolution i svøb, og de, for hvem opstanden var af en mere sammensat og delvis uforklarlig natur. I den første kategori finder man tillige hovedparten af de historikere, der tillagde opstanden betydning for den senere udvikling på kort og på langt sigt. Blandt historikerne i den sidste kategori er der tværtimod en tendens til at frakende opstanden en sådan betydning. Denne grove opdeling anvendes i det følgende til at strukturere gennemgangen af forskningen, vel vidende at der derved foretages en stærk forenkling af et rigt nuanceret historiografisk billede, og slet ikke tages hensyn til forskere som Kriehn, Wilkinson og Dobson,³ der har interesseret sig for specielle

³ Der foreligger en omfattende litteratur om den engelske opstand eller enkelte sider af denne. Den spænder lige fra helt populære fremstillinger til indtrængende specialundersøgelser. En god orientering herom giver R.B. Dobson (ed.), *The Peasants' Revolt of 1381*. London 1970, der foruden en fyldig introduktion også rummer en meget omfattende bibliografi. Hovedparten af værket består dog af fyldige kildeuddrag i engelsk oversættelse med Dobsons indsigtfulde kommentarer. En kildeudgave af mere traditionelt tilsnit er A. Réville & C. Petit-Dutaillis, *Le soulèvement des travailleurs d'Angleterre en 1381. Mémoires et documents. Société de l'École des Chartes*, 2, Paris 1898, hvori findes frugterne af Revilles store forarbejde i de engelske arkiver med fremdraging af det officielle aktmateriale og en sammenfatning af de foreløbige forskningsresultater, han nåede inden sin død, kun 27 år gammel. Blandt undersøgelserne af det berettende materiale bør – trods alderen – fremhæves amerikaneren George Kriehns store artikel, *Studies in the Sources of the Social Revolt in 1381*. *The American Historical Review*, vol. VII, 1901-02, s. 254-85, 458-84, hvori beretningerne gennemgås een efter een med henblik på bestemmelse af ophavssituation og vidneværdi. Kriehn gjorde dog intet forsøg på at skelne mellem primære og sekundære elementer i det samlede beretningsmateriale. Den samlede fremstilling af opstandens forløb, som disse kildestudier lagde op til, fik Kriehn aldrig fuldført. Af en lidt anden karakter er B. Wilkinson, *The Peasants' Revolt of 1381*. *Speculum*, vol. XV, 1940, s. 12-35, der i hovedsagen rummer en indtrængende sammenlignende analyse af de to kommissionsbetænkninger fra november 1382 (cfr. nedenfor). Som den første påviste Wilkinson den rette sammenhæng mellem disse og drog deraf nogle interessante konklusioner om de politiske magtforhold i London efter opstanden. Ruth Bird, *The Turbulent London of Richard II*. London 1949, byggede videre på Wilkinsons iagttagelser og bragte i kraft af undersøgelsens større perspektiv opstanden ind i en videre magtpolitisk sammenhæng. En undersøgelse af mere specielt tilsnit er Eleanor Searle & Robert Burghart, *The Defence of England and the Peasants' Revolt*. *Viator*, vol. 3, 1972, s. 365-88, der søger at se opstanden i sammenhæng med de store forsvarsforanstaltninger i Sydengland overfor Frankrig og tillige prøver at vise, at den lokale forsvarsorganisation også dannede rammen

sider af opstanden, men har afstået fra at bringe samlede fortolkninger til torvs.

Holder man sig til de to her opstillede kategorier, må til den førstnævnte gruppe – den »revolutionære« – henregnes forskere som G.M. Trevelyan, R.H. Hilton og franskmændene Michel Mollat og Philippe Wolff. Den sidstnævnte gruppe repræsenteres af Charles Oman, May McKisack og Anthony Steel.

Trevelyan behandlede i 1899 opstanden i bogen *England in the Age of Wycliffe*.⁴ Han karakteriserede deri opstanden som »the most spontaneous and general uprising of the working classes that ever took place in England« (s. 1). Oprørerne havde efter hans opfattelse en grundlæggende ideologi, som han karakteriserede med ordene: »The general tone of the rising was that of Christian democracy« (s. 202). For Trevelyan var opstanden derfor revolutionær i den forstand, at den havde et ideologisk indhold med et mål, der pegede bort fra den bestående samfundsorden. Opstanden var således en revolution i svøb; den var de arbejdende klassers forsøg på at gennemtvinge en samfundsorden efter et kristent, demokratisk mønster. Om opstandens resultater på længere sigt var Trevelyans mening mindre entydig. Ganske vist var han ikke i tvivl om, at den havde nogle langtrækkende konsekvenser, selv om han fandt det vanskeligt at udpege disse nøjagtigt. Han konkluderede forsigtigt: »But in any case the Rising was the result of the spirit that hastened liberation, for it was caused by the desire to be free, and the will to defy death rather than bear slavery« (s. 254). De frihedsidealer, der beherskede oprørerne – og som samtidig var et bærende element i den *whig-interpretation* af den engelske historie, som Trevelyan hyldede – gik således styrket ud af

om oprørernes organisation. To nyere samlede fortolkninger af opstanden kommenteres ikke i det følgende. Det drejer sig om vesttyskeren Horst Gerlach, *Der englische Bauernaufstand von 1381 und der deutsche Bauernkrieg. Ein Vergleich*. Meisenheim am Glan 1969, der forsøger sig med en noget problematisk sammenligning og i øvrigt ikke bringer meget nyt i beskrivelse og fortolkning af selve opstanden. Desuden Betty H. Landsberger & Henry A. Landsberger, *The English Peasant Revolt of 1381*. Henry A. Landsberger (ed.), *Rural Protest: Peasant Movements and Social Change*. London 1974, s. 95-141, der dels hovedsageligt bygger på sekundærlitteratur, dels er alt for skabelon-agtig i fortolkningen. Det sidste skyldes en for ureflekteret og håndfast anvendelse af en utilstrækkeligt gennearbejdet sociologisk interpretationsmodel som fortolkningsramme.

⁴ G.M. Trevelyan, *England in the Age of Wycliffe*. London 1899. Genoptrykt med ny introduktion af J.A. Tuck, London 1972. Sidehenvisninger i det følgende refererer til genoptrykket. Trevelyan havde i længere tid arbejdet med opstanden og udsendte samtidig med ovennævnte arbejde en samling aktstykker til belysning af især opstandens religiøse aspekter i samarbejde med Edgar Powell, *The Peasants' Rising and the Lollards. Unpublished Documents*. London 1899. Om den *Whig Interpretation* af den engelske historie, der nævnes lidt længere fremme, se f.eks. Herbert Butterfield, *The Whig Interpretation of History*. London 1931 (Penguin 1973).

Egentlig er springet fra Trevelyans whig-revolution i svøb til den marxistiske fortolkning af opstanden ikke særlig langt: alle revolutionens ingredienser var jo til stede; kun klassekampaspektet i dets fulde konsekvens manglede. Dette fik til gengæld en fremtrædende plads i R. H. Hiltons fortolkning af opstanden.⁵

Hiltons interesse for opstanden må formentlig ses i sammenhæng med hans bredt anlagte studier i senmiddelalderlig engelsk socialhistorie, mens hans fortolkning af opstanden må betragtes i lyset af hans marxistiske grundopfattelse. I overensstemmelse med denne opstillede han to udgangspunkter – to aksiomer, om man vil – for sin fortolkning: Opstanden i 1381 var ikke en isoleret, enestående begivenhed, men måtte ses i sammenhæng med en lang række tilsvarende opstande andre steder, der alle var symptomer på det samme grundfænomen, det feudale samfunds begyndende sammenbrud. Det andet udgangspunkt kunne man kalde konfliktsynspunktet. Selv udtrykte han dette således: »rural social relationships in the middle ages were characterized by conflict rather than harmony of lord and peasant interests« (s. 234). Med disse udgangspunkter var opstanden ikke i sig selv noget overraskende fænomen, og for Hilton bestod problemet derfor i højere grad i at begrunde, hvorfor opstanden fandt sted netop i 1381, og hvorfor den fik den karakter, som den fik. Denne begrundelse fandt han ved at analysere hele den middelalderlige sociale uro i et både tidsmæssigt og geografisk meget vidt perspektiv. Som resultat af denne analyse fremgik, at der kunne konstateres en udvikling i løbet af middelalderen i de sociale bevægelser karakter. Højmiddelalderens sociale protestbevægelser og de religiøse massebevægelser gik i senmiddelalderen op i en højere enhed og antog karakter af massebevægelser med et socialt indhold. Denne udvikling hang bl.a. sammen med den ekspanderende centraladministrations integrerende virkning og en stadig mere udtalt markedsøkonomi. Opstanden i 1381 var for Hilton netop en sådan massebevægelse; men den

⁵ R.H. Hilton – eller, som han nu foretrækker sig benævnt, Rodney Hilton – har i to arbejder ytret sig om opstanden. Sammen med H. Fagan skrev han bogen, *The English Rising of 1381*. London 1950. Dette værk blev imidlertid straks fra fremkomsten stærkt kritiseret – ikke så meget på grund af den marxistiske synsvinkel, hvilket ellers kunne være galt nok i den kolde krigs koldeste år – men især fordi Fagans afsnit om opstandens forløb kun dårligt passede ind i det fortolkningsmønster, der lagdes op til i Hiltons indledende afsnit om baggrunden for opstanden. Hilton har derfor i værket, *Bond Men Made Free. Medieval Peasant Movements and the English Rising of 1381*. London 1973, på ny taget spørgsmålet op. Den følgende karakteristik af Hiltons fortolkning refererer udelukkende til sidstnævnte arbejde, der også repræsenterer en videreudvikling af synspunkter, som han allerede i 1949 fremførte i artiklen, *Peasant Movements in England before 1381*. *The Economic History Review*, 2nd ser., vol. II, 1949, (genoptrykt i E.M. Carus-Wilson (ed.), *Essays in Economic History*. Vol. II, London 1962, s. 73-90).

opstanden, der følgelig i dette perspektiv havde konsekvenser, der pegede fremad. Opstanden i 1381, som Trevelyan opfattede den, markerede således begyndelsen på den mange århundreder lange *whig-revolution* i engelsk historie og måtte derfor tillægges en ganske særlig betydning. Den var blot een blandt flere tilsvarende bevægelser på nogenlunde samme tid ud over Europa. Den blev derfor først og fremmest et symptom på noget mere fundamentalt: en begyndende ændring af samfundets grundlæggende produktionsforhold – overgangen fra feudalisme til kapitalisme med dennes fornemste kendetegn, markedsøkonomien.

Vel havde opstanden for Hilton således et revolutionært indhold, selv om han ikke fandt oprørernes ideologi og program entydigt revolutionært. Han opfattede det nærmere som en blanding af protester mod bestående uretfærdigheder, forslag til kortsigtede forbedringer og forsøg på gennemførelse af enkelte langsigtede reformer. Derfor var opstanden heller ikke en ægte revolution, men et kraftigt udtryk for den evige klassekamp og samtidig et symptom på grundlæggende ændringer i produktionsstrukturen. Derfor ville han heller ikke benægte, at opstanden havde betydelige konsekvenser, selv om han – som følge af sit deterministiske historiesyn – samtidig måtte hævde, at forandringerne ville være indtrådt under alle omstændigheder. Han sammenfattede sit synspunkt således: »There are in fact good grounds for supposing that the post-Black Death feudal reaction was not only partially responsible for precipitating the rising but that it faded away as a result of it« (s. 231-32). Opstanden var efter Hiltons opfattelse først og fremmest et udslag af den permanente kamp mellem de udbyttede og de udbytende klasser, en eksemplifikation af hans grundlæggende synspunkt, »that conflict is part of existence and that nothing is gained without struggle« (s. 236).

På grundlag af en fortolkning efter marxistiske retningslinier tøvede Hilton med at hæfte betegnelsen revolution på opstanden. Denne tøven kendetegner ikke den fortolkning, som de to franske forskere, Michel Mollat og Philippe Wolff i 1970 fremlagde⁶ – en fortolkning, der på ingen måde var karakteriseret af doktrinære marxistiske synspunkter, men derimod rummede et forsøg på at forene en marxistisk med en ikke-marxistisk opfattelse i en samlet fortolkning. Her, som hos Hilton, var den analytiske grundidé komparationen, tidsmæssigt og geografisk. Ved hjælp af dette redskab kunne de to forskere udskille tre senmiddelalderlige opstande som sande folkelige revolutioner: Ciompi-opstanden i Firenze (1378-82), Hussitteropstanden i Bøhmen (o. 1420) og den engelske

⁶ M. Mollat & Ph. Wolff, *Ongles bleus. Jacques et Ciompi. Les révolutions populaires en Europe aux XIVe et XVe siècles*. Paris 1970. Engelsk udgave under titlen, *The Popular Revolutions of the Late Middle Ages*. London 1973.

opstand i 1381. I modsætning til alle øvrige var hver enkelt af disse tre opstande kendetegnet ved, at den var »méditée, réfléchie, préparée; elle [avait] un but, un programme« (s. 91, 298), og disse egenskaber betragtedes samtidig som minimumsbetingelserne for tilstedeværelsen af en revolution eller en revolutionær bevægelse. Den engelske opstand var et velorganiseret og planlagt angreb på den feudale overklasse, på købmandsaristokratiet og på statsapparatet. Opstandens revolutionære program – og dermed tillige dens mål – fandt udtryk i de krav, som oprørerne rejste først ved Mile End og siden på Smithfield. Dette program tilsigtede en radikal forandring af samfundsstrukturen. Mollat og Wolff betvivlede naturligvis ikke, at opstanden mislykkedes, og at det revolutionære program derfor ikke blev omsat i praksis. Dog ville de ikke af den grund frakende opstanden enhver konsekvens, selv om de på dette punkt forholdt sig tøvende. De påpegede således, at eksperimentet med *Poll-tax* systemet som en umiddelbar følge af opstanden blev indstillet, og i et længere tidsperspektiv så de i opstanden begyndelsen til den sociale revolution i England, om end de ikke fandt det fornødent nærmere at præcisere, hvad de egentlig lagde i dette udsagn.

Trevelyans, Hiltons og Mollat/Wolffs arbejder er tre eksempler fra den kategori af forskere, der har betragtet opstanden under en »revolutionær« synsvinkel.⁷ Den liberale Trevelyan kunne betragte den som første trin i den langstrakte whig-revolution i engelsk historie. Den moderne engelske marxist R.H. Hilton så den som udtryk for den permanente indre konflikt i samfundsstrukturen – et udslag af den evige klassekamp. De lidet doktrinære franske socialhistorikere måtte se opstanden som det første led i en langstrakt social revolution – en opfattelse, der vel må placeres et eller andet sted mellem Trevelyans og Hiltons. Skønt vidt forskellige i udgangspunkter og anskuelser rummer de tre fortolkninger det fælles træk, at opstanden indpasses i et på forhånd udformet helhedssyn på det historiske forløb, hvorved opstandens funktion først og fremmest bliver at bekræfte rigtigheden af dette. Fra et metodisk synspunkt er denne fremgangsmåde ikke ganske problemfri, og problemerne fremgår måske tydeligst af, at opstanden kan tages til indtægt for to så væsensforskellige deterministiske historicopfattelser som *the whig-interpretation* og den marxistiske. Det er vel også værd at understrege, at for disse fortolkere ligger opstandens betydning langt mere i det, den i videre forstand antages at

⁷ Den omfangsrige østeuropæiske – herunder især østtyske – bondekrigs litteratur rummer talrige eksempler på doktrinære marxistiske fortolkninger også af den engelske opstand som en revolutionær bevægelse med en kommunistisk ideologi. Disse fortolkninger ligger i direkte forlængelse af den, Friedrich Engels præsenterede i *Der deutsche Bauernkrieg*. Düsseldorf 1850.

repræsentere, end i opstanden selv. – Disse karakteristika i forudsætninger og fortolkningsmåde genfinder vi ikke hos den anden kategori af fortolkere: de, der har opfattet begivenhederne i 1381 som et enestående, stærkt sammensat fænomen – og ikke som en lille del af et storslået mønster.

Gentleman-historikeren Charles Oman⁸ udsendte sit værk om opstanden få år efter fremkomsten af Trevelyans. Som denne opfattede også Oman opstanden som pludselig og uforudset. Samtidig understregede han dog, at opstandens årsager måtte søges i forhold, der rakte langt tilbage i Englands historie, mens *the Poll-tax* i forhold hertil kun spillede en underordnet rolle. Overfor Trevelyans tilbøjelighed til at tillægge oprørerne motiver af ideel art fastslog Oman, at oprøret »was essentially secular in its motives« (s. 21), og at oprøret brød ud, »because the multitude was set on achieving its deliverance from practical grievances, not because it was inspired by fanaticism or disinterested zeal for a spiritual reformation« (s. 21). Ejheller var oprøret efter Omans opfattelse blot et opgør mellem »the working classes« og »arbejdsgiversiden«. I virkeligheden var der tale om en række oprør på samme tid, men af vidt forskellig karakter, og netop denne mangesidighed gjorde det efter Omans mening umuligt at karakterisere oprøret i en enkelt formel, som f.eks. »de arbejdende klassers oprør«. Stadigvæk i modsætning til Trevelyan benægtede Oman pure, at opstanden havde nogen som helst konsekvenser for den senere udvikling. Han fastslog som sin opfattelse, at den udvikling i retning af økonomisk og social frigørelse af de ringest stillede befolkningsgrupper, der kunne konstateres i hundredåret efter Den sorte Død, snarere skete på trods af opstanden end på grund af den. Sin vurdering af opstanden samlede han i følgende tilspidsede formulering: »If we had not the chronicles of Tyler's rising, we should never have gathered from the court rolls of the Manors that there had been an earth-shaking convulsion in 1381« (s. 154) – og i forlængelse af denne tankegang: »In short the great rebellion . . . does not mark the end any more than it marks the beginning of the struggle between the landholder and the peasant« (s. 156). – Efter Omans fortolkning var opstanden således ikke et produkt af en frembrydende ny ideologi; den var i det hele taget ikke ideelt betinget. Derimod var den et voldsomt, men isoleret og konsekvensløst udtryk for en gennem lange tider ophobet utilfredshed hos mange forskellige befolkningsgrupper med en række praktiske forhold.

May KcKisacks velafbalancerede fremstilling af opstanden i *The*

⁸ Charles Oman, *The Great Revolt of 1381*. Oxford 1906 (new ed. 1969, with a new introduction and notes by E.B. Fryde). De følgende sidehenvisninger er til 1969-udgaven.

*Oxford History of England*⁹ ligger i vurdering af årsager og virkninger stort set på linie med Charles Omans – bortset fra, at hun noget stærkere understreger betydningen af de langsomme strukturændringer i samfundet som en nødvendig forklaringsfaktor. Men heller ikke for hende markerede opstanden begyndelsen på nogen revolution, hverken whig eller social. I denne henseende havde den ingen som helst mærkbar virkning, hævdede hun i fuld overensstemmelse med Oman. Opstanden var for hende – foruden et enestående historisk fænomen – først og fremmest symptom på en dybtgående tillidskrise mellem formynderregeringen og folket.

Det var et synspunkt, som Richard II's biograf, Anthony Steel i det store hele kunne tilslutte sig, da han i 1962 behandlede opstanden.¹⁰ Kun på et enkelt punkt afviger hans fortolkning væsentligt fra McKisacks, nemlig hvad angår vurderingen af opstandens resultater. Mens han i vurdering af virkningerne på kort sigt lå helt på linie med McKisack, vurderede han de langsigtede virkninger på en måde, der nærmere lå på linie med Mollat/Wolff. Også han mente, at opstanden markerede begyndelsen på en langstrakt social revolution i England. Dette udtrykte han med følgende, ikke krystalklare ord: »If . . . the deposition of Richard marks the beginning of the long history of the Whig revolution in England, the Peasants' Revolt marks the beginning of the social revolution« (s. 91).

Denne korte oversigt over fortolkningerne af opstanden – der ganske vist ikke prætenderer at være udtømmende, men nok må anses for at være repræsentativ – understreger, at det store engelske oprør har været genstand for vidt forskellige fortolkninger og har ladet sig indpasse i stærkt varierede fortolkningssystemer, bestemt af fortolkernes ideologiske udgangspunkter. Det er naturligvis ikke i sig selv særligt overraskende; men ser man på, hvorledes disse forskellige resultater er opnået, viser det sig som noget meget karakteristisk, at de næsten uden undtagelse er produkt af en kompilatorisk arbejdsmetode: fortolkerne har frit kombineret detaljer og oplysninger fra de forskellige berettende kilder til en fremstilling, der kunne indpasses i fortolkningsmønstret. Ved denne metode er det naturligvis ikke vanskeligt at finde kildebelæg for snart sagt enhver fortolkning af opstanden, og alene deri ligger derfor også en væsentlig del af forklaringen på det vide fortolkningsspektrum, der er så

⁹ May McKisack, *The Fourteenth Century, 1307-1399*. Oxford 1959 (= *The Oxford History of England*, vol. V). Det her relevante afsnit er kap. XIII (s. 384-422), *The Good Parliament and the Peasants' Revolt (1371-81)*.

¹⁰ Anthony Steel, *Richard II*. Cambridge 1962, (kap. III, *The Peasants' Revolt*, s. 58-91).

karakteristisk for opstandens historiografi. Begrundelsen må dog også søges i den særegne kildesituation, der udgør fortolkningernes grundlag. Hovedparten af vor viden om opstanden i 1381 skyldes nemlig beretninger, der som oftest er blevet til adskillige år efter opstanden. Disse beretninger er ikke blot skrevet af sejrherrene, men deres sigte var ofte et ganske andet end blot dette, at informere sagligt og neutralt om begivenheden. Disse to forhold – den manglende enighed om fortolkningen og det problemfyldte kildemateriale – hænger naturligvis nøje sammen: det vanskelige og ofte modsigelsesfyldte kildemateriale åbner vide muligheder for fortolkninger af opstandens årsager, forløb og resultater, hvorfor historikernes forhåndsopfattelser og ideologiske udgangspunkter kan komme til at spille en væsentlig rolle ved fortolkningens udformning. Pointen i ovenstående gennemgang er derfor, at det – såfremt dette vide fortolkningsspektrum skal indsnævres – er nødvendigt at forlade den utilfredsstillende kompilatoriske arbejdsmetode og erstatte den med en fremgangsmåde, hvis første skridt må være en tilbundsgående analyse af det berettende kildemateriale, der som anført udgør langt det væsentligste grundlag for alle hidtidige fremstillinger.

IV

Det berettende materiale til den engelske opstand 1381 er meget stort og rigt nuanceret. Her skal kun de vigtigste og mest centrale beretninger fremdrages og kommenteres.¹¹

En hovedkilde til begivenhederne i London er to *kommissionsbetænkninger* fra hhv. 4. og 20. november 1382, der blev afgivet i forbindelse med en officiel undersøgelse af visse fremtrædende londonborgeres påståede forbindelse med oprørerne fra Essex og Kent.¹² Rapporten af 20. nov. er en redigeret og udvidet udgave af den, der blev afgivet den 4. november. Betydningsfuldt i samme forbindelse er også et memorandum fra *London Letter Book*,¹³ der kort beskriver begivenhederne i byen under opstanden.

¹¹ Den til dato bedste og mest udførlige oversigt over det samlede nu kendte beretningsstof er R.B. Dobson, anf. arb., der også indeholder gode oversættelser deraf. Cfr. også Kriehn, anf. arb.

¹² Undersøgelsen blev forestået af de to London-sheriffer, John Sely og Adam Bame efter ordre fra kongen. Disse to embedsmænd afgav til regeringen de to rapporter, der endnu findes i PRO, *Coram Rege Roll, Easter 6 Richard II* [KB. 27/488], Rex, memb. 6. Rapporten af 4. november er trykt hos Wilkinson, anf. arb., s. 32-35, mens rapporten af 20. november er trykt hos Réville & Petit-Dutaillis, anf. arb., s. 190-96 og delvis genoptrykt hos Oman, anf. arb., s. 206-12.

¹³ Byens officielle brevbog, *London Letter Book H*, f.cxxxiii, b. Stykket findes endnu ikke udgivet i den originale (latinske) sprogdragt, men er i oversættelse til moderne engelsk trykt hos Dobson, anf. arb., s. 209-11. Originalen findes desuden gengivet i en noget vanskeligt læselig faksimile hos Harriet Merete Hansen, *The Peasants' Revolt of 1381 and the Chronicles*. *Journal of Medieval History*, vol. 6, 1980, s. 393-415; her s. 397.

Det må formentlig opfattes som bystyrets officielle opfattelse af begivenhederne. Stykket er ikke dateret, og dets arkivalske placering mellem breve fra juni 1381 siger ikke meget om affattelsestidspunktet. Et holdepunkt findes dog måske i, at stykket indholdsmæssigt svarer til den netop omtalte rapport af 4. november, mens det ikke tager højde for de substantielle ændringer, der indførtes i rapporten af 20. november 1382. Det peger derfor i retning af en datering inden dette tidspunkt.

Opstanden behandles ligeledes i en række klosterkrøniker og andre næsten samtidige historiske fremstillinger. Blandt disse er de syv, der i det følgende skal nævnes, de vigtigste. Fortsættelsen af *Eulogium Historiarum sive Temporis*¹⁴ dækker årene 1364-1413 og synes skrevet af en franciskanermunk med tilknytning til Canterbury. Det eneste kendte manuskript er skrevet efter 1428; men beretningen om opstanden er utvivlsomt blevet til længe inden. Beretningen er præget af kendskab til officielt materiale, f.eks. undersøgelsesrapporten af 20. november 1382 og stykket i London Letter Book. *Westminsterkrøniken*¹⁵ var en fortsættelse af Ranulf Higdens populære universalkrønike. Det afsnit, der dækker årene 1381-94, synes skrevet af en ukendt munk i Westminster i årene lige efter opstanden. *Jean Froissart* forfattede ligeledes en beretning om opstanden, der findes i hans berømte krønikes andet bind.¹⁶ Denne del af Froissarts arbejde er temmelig sikkert blevet til i årene 1386-88. Skønt Froissart flere gange aflagde besøg ved det engelske hof, synes han dog ikke at have været der mellem 1381 og 1395, hvorfor han må have fået sine oplysninger om opstanden på anden hånd. Traditionelt mener man, at hans informationskilder var franskmænd, der i 1381 overværede begivenhederne i England. *Eveshamkrøniken*¹⁷ rummer en generel beskrivelse af Englands historie 1377-1402. Om affattelsestidspunktet for beskrivelsen af opstanden er det vanskeligt at udtale sig præcist, selv om 1390'erne må

¹⁴ *Eulogium Historiarum sive Temporis*. Ed. F.S. Haydon. Rolls Series (3 vols.), London 1858-63. Om beretningen cfr. – foruden Haydons introduktion – også J.I. Catto, An Alleged Great Council of 1374. *The English Historical Review*, vol. LXXXII, 1967, s. 764-71.

¹⁵ *Polychronicon Ranulphi Higden*. Ed. C. Babington & J.R. Lumby. Rolls Series (9 vols.), London 1865-86. *Westminsterkrøniken* findes i vol. 9. Den foreligger nu også med engelsk oversættelse og fuldstændigt kritisk apparat i L.C. Hector & Barbara Harvey (eds.), *The Westminster Chronicle 1381-1394*. Oxford 1981. Cfr. også J. Armitage Robinson, An Unrecognized Westminster Chronicle, 1381-1394. *Proceedings of the British Academy*, III, 1907, s. 61-77.

¹⁶ Jean Froissart, *Chroniques*. Den her relevante del er udgivet i *Oeuvres de Froissart*, ed. par M. le baron Kervyn de Lettenhove, Bruxelles 1867-77, tom. 9. Cfr. om Froissarts arbejde også George Krichn, anf. arb., samt S.G. Nichols, Discourse in Froissart's *Chroniques*. *Speculum*, vol. 39, 1964, s. 279-87.

¹⁷ *Historia Vitae et Regni Ricardi Secundi*. Ed. T. Hearne, Oxford 1729. Nyudgivet med introduktion og kritisk kommentar af G.B. Stow (ed.), *Historia vitae et regni Ricardi Secundi*. Philadelphia 1977.

anses for det sandsynligste tidsrum. *Thomas Walsingham* fra St. Albansklostret har efterladt en særdeles tendentiøs skildring af opstanden.¹⁸ Den synes skrevet omkring 1390. Det fremgår af beretningen, at Walsingham selv var øjenvidne til en del af begivenhederne i 1381; men det er på den anden side lige så klart, at han har støttet sin fremstilling på andre beretninger. Også affattelsestidspunktet for *Henry Knightons beretning*¹⁹ er usikkert, selv om 1390'erne må regnes for det sandsynligste tidsrum. Den sidste – og tillige mest berømte – beretning er *the Anonimale Chronicle*,²⁰ der som helhed er en forholdsvis uinteressant kompilation fra St. Mary's kloster i York, dækkende årene 1333-81. Sprogligt set adskiller den sig fra de øvrige klosterkrøniker ved at være affattet på anglo-fransk. Den er sandsynligvis udarbejdet i tidsrummet 1396-99. Det, der i denne sammenhæng gør den interessant, er, at dens udgiver, V.H. Galbraith mente at kunne fastslå, at afsnittet om opstanden var en direkte afskrift af et ukendt samtidigt forlæg. Dette bestemte han til at være en londonkrønike, udarbejdet af et øjenvidne, der oven i købet skulle være embedsmand i centraladministrationen, nærmere betegnet i the Privy Seal. Denne opfattelse har siden vundet almindelig tiltro, og især derfor – men også på grund af beretningens lidenskabsløse og rapporterende stil – anses den nu i almindelighed for at være vor mest pålidelige kilde til opstanden. – Der skal nedenfor sættes et spørgsmålstejn ved berettigelsen af denne hævdundne opfattelse.

Efter denne summariske præsentation af materialet skal det derefter diskuteres, hvilke indre sammenhænge det er muligt at påvise mellem disse kilder, idet der dog skal tages udgangspunkt i en markering af den hævdundne, traditionelle vurdering og brug af materialet.

V

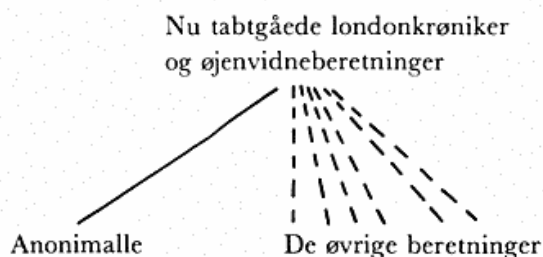
Som allerede anført har opstandens fortolkere egentlig aldrig gjort noget alvorligt forsøg på en sammenhængende analyse af de indbyrdes afhængighedsforhold i den berettende kildegruppe. De kildeanalyser, der

¹⁸ Thomas Walsingham, *Historia Anglicana*. Ed. H.T. Riley. Rolls Series (2 vols.), London 1863-64. Om Walsingham og de temmelig komplicerede tekstforhold omkring hans arbejder cfr. V.H. Galbraith, *Thomas Walsingham and the St. Albans Chronicle*. *The English Historical Review*, vol. XLVII, 1932, s. 12-29, og samme, *The St. Albans Chronicle 1406-1420*. Oxford 1937.

¹⁹ *Chronicon Henrici Knighton*. Ed. J.R. Lumby. Rolls Series (2 vols.), London 1889-95. Cfr. V.H. Galbraith, *The Chronicle of Henry Knighton*. D.J. Gordon (ed.), *Fritz Saxl Memorial Essays*. London 1957, s. 136-45, samt George Kriehn, *anf. arb.*

²⁰ V.H. Galbraith (ed.), *The Anonimale Chronicle*. Manchester 1927. Beretningen behandles indgående i udgavens indledning, lige som kildeværdi og ophavsmand drøftes i A.F. Pollard, *The Authorship and Value of the 'Anonimale' Chronicle*. *The English Historical Review*, vol. LIII, 1938, s. 577-605. Cfr. også George Kriehn, *anf. arb.*

foreligger – her tænkes især på Kriehns og Wilsons – sigter alle mod at fastslå kildeværdien af de enkelte beretninger isoleret betragtet. Derfor blev det også kun til spredte iagttagelser om mulige indbyrdes sammenhænge. Den uundgåelige følge har været, at opstandens historikere frejdigt har benyttet beretningerne til gensidig bekræftelse uden synderlig tanke på, om eventuelle overensstemmelser også kunne skyldes indbyrdes afhængighed. Groft taget har man om kildematerialets struktur haft en forestilling, der kan illustreres med følgende figur:

Det er naturligvis forestillingen om Anonimale som direkte udtryk for den tabte londontradition, der har ført til den nuværende høje prioritering af denne kilde, og samtidig gjort den til prøvesten for de øvrige beretningers sandhedsværdi. Ligeledes har man implicit antaget, at de øvrige beretninger i princippet var uafhængige af hinanden.

I denne sammenhæng synes opstandens historikere dog at have overset betydningen af nogle iagttagelser, som især V.H. Galbraith i tidens løb har gjort. Således har han i udgaven af *The Anonimale Chronicle* og senere – og måske klartest – i festskriftet til May McKisack gjort opmærksom på en række lighedspunkter mellem Anonimale og Westminster-krøniken, en lighed, der også kunne udstrækkes til Walsingham og Knighton.²¹ Galbraith drog dog ingen konsekvenser af sine iagttagelser, og heller ikke andre tog synderlig notits af dem. Men det er ikke desto mindre indlysende, at en nøje kortlægning af afhængighedsforholdene må betragtes som en nødvendig forudsætning for at benytte det berettende materiale på forsvarlig vis. Dette spørgsmål har Harriet Merete Hansen for nylig gjort til genstand for undersøgelse, og det følgende refererer derfor først og fremmest til hendes overbevisende resultater.²²

Karakteristisk for beretningerne er den strukturelle ensartethed, der præger disses beskrivelser af opstanden i London. Hovedvægten er i

²¹ V.H. Galbraith, *anf. arb. (note 20)*, s. xlii-xliii; samme, *Thoughts about the Peasants' Revolt*. F.R.H. Du Boulay & Caroline M. Barron, *The Reign of Richard II. Essays in Honour of May McKisack*. London 1971, s. 46-57.

²² Harriet Merete Hansen, *anf. arb. (note 13)*.

næsten alle tilfælde lagt på kongens møder med oprørerne: det mislykkede møde på Blackheath den 12. juni, Mile End-mødet den 14. juni og opstandens klimaks, mødet på Smithfield den 15. juni. Også oprørernes henrettelse af kansleren, ærkebiskop Simon Sudbury og skatmester Robert Hales på Tower Hill indtager en fremtrædende plads i de fleste beskrivelser. Ser man derefter på behandlingen af en enkelt episode – her Smithfield-mødet den 15. juni – finder man tilsvarende strukturelle overensstemmelser. Typisk er dette møde beskrevet i følgende hovedpunkter:

1. Mødet fandt sted den 15. juni og var en konfrontation mellem kongen og oprørernes talsmand, Wat Tyler.
2. For så vidt som forhandlingsemnet omtales, var det spørgsmålet om frihedsbreve til oprørerne.
3. Wat Tylers optræden var stærkt provokerende.
4. Londons overborgmester, William Walworth, fik hovedæren for drabet på Tyler.
5. Efter Tylers død bevægede hele forsamlingen sig over på en nærliggende mark.
6. En hær kom ud fra London og omringede oprørerne.
7. Oprørerne fik derefter lov at drage hjem.
8. Kongen adlede Walworth og andre londonborgere.

En så påfaldende ensartethed fra den ene beretning til den næste må helt naturligt rejse det spørgsmål, om vi ikke i virkeligheden her står over for en og samme tradition i let varierede udformninger, og berettigelsen af denne tankegang understreges yderligere af flere oplagte tilfælde af verbaloverensstemmelse. Et par eksempler, ligeledes fra Smithfield-episoden, kan illustrere dette:

Smithfield, 15. juni. Kongen taler til mængden lige efter drabet på oprørslederen, Wat Tyler.

I følge *Westminsterkrøniken* siger han: »Silete, ego sum vester rex, vester dux, vester primicerius . . .«

I følge *Froissart* faldt ordene således: »Signeur, que vous fault. Vous n'aves autre capitainne que moy. Je suy vostres rois, tenes vous en pais . . .«

Walsingham lod kongen sige følgende: »Quid est hoc, homines mei? Quid agitis? Nunquid sagittare vultis regem vestrum? Non causemini, nec sitis tristis de morte proditoris et ribaldi. Ego enim ero Rex vester, ego capitaneus et ductor vester . . .«²³

²³ *Westminsterkrøniken* (Babington & Lumby, anf. arb., cfr. note 15), s. 6; *Froissart* (Lettenhove, anf. arb., cfr. note 16), s. 413-14; *Walsingham* (Riley, anf. arb., cfr. note 18), s. 465. Cfr. Harriet Merete Hansen, anf. arb., s. 395.

Smithfield, 15. juni. Hjælpetropperne fra London har omringet oprørerne. Der bruges følgende billede til beskrivelse af situationen:

Walsingham: »velut cum oves caulis includuntur«

Knighton: »quasi oves desolatas sine pastore«

Anonimalle: »come berbiz en caules«. ²⁴

De her fremhævede lighedspunkter viser i det mindste, at en indbyrdes afhængighed ikke på forhånd kan afvises, og dette rummer i sig selv motivering nok til en dyberegående undersøgelse af spørgsmålet. Dette er netop emnet for Harriet Merete Hansens artikel, hvori hun har benyttet beskrivelserne af Smithfield-mødet som sammenligningsobjekt, hvorefter hun for kontrollens skyld konfronterede sine resultater med resultaterne af en tilsvarende undersøgelse af beskrivelserne af Mile End-mødet. Denne afhængighedsanalyse gav et forbløffende entydigt resultat, nemlig det, der kan illustreres ved figuren på næste side. ²⁵

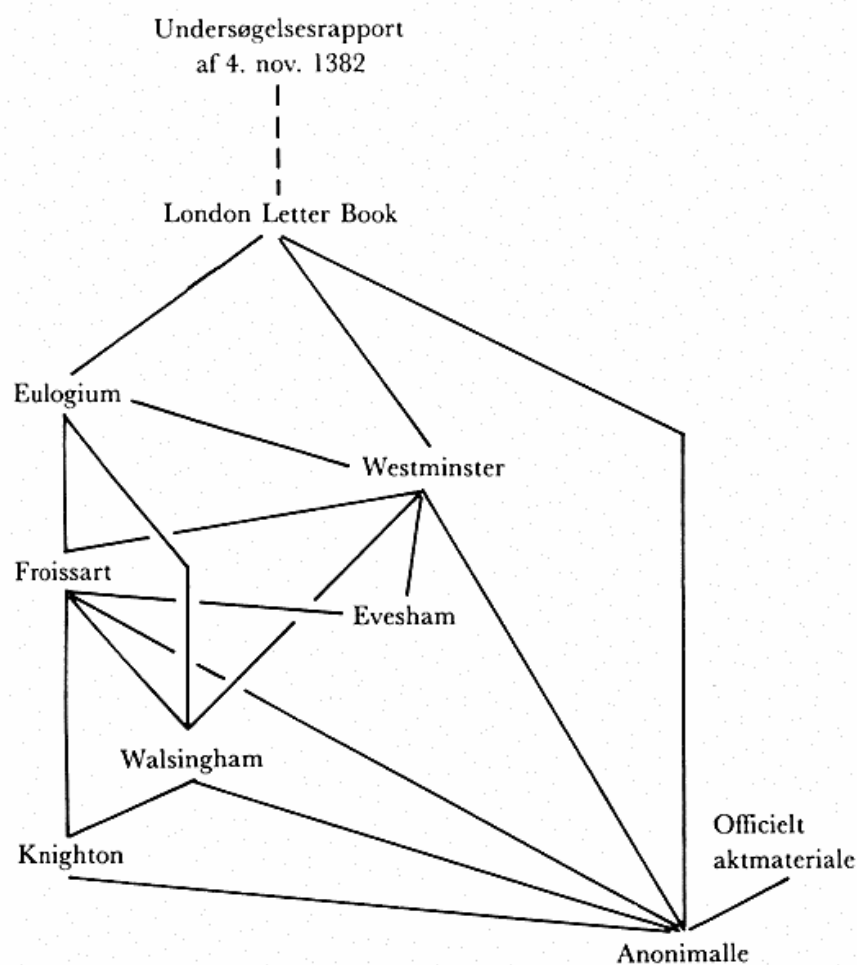
Dette stemma illustrerer tre overraskende resultater af Harriet Merete Hansens undersøgelse. For det første, at den indbyrdes afhængighed mellem beretningerne er endnu tættere og endnu mere udpræget, end man på forhånd kunne formode. For det andet, at Froissart tydeligvis hører til i dette billede, selv om han skrev sin krønike på den anden side af Kanalen. På den ene side har han kendt og benyttet såvel Eulogiums fortsættelse som Westminsterkrøniken, og på den anden har han været kendt af Evesham, Walsingham, Knighton og Anonimalle. For det tredje er Anonimalles placering blevet fuldstændig ændret i forhold til den gængse opfattelse. Fra at være et uafhængigt og samtidigt udtryk for en ellers tabt londontradition har den efter Harriet Merete Hansens undersøgelse fået status som en forholdsvis sen kilde, der – bortset fra det brevstof, som den uomtvisteligt rummer – i sig optager elementer fra næsten alle de øvrige beretninger.

VI

Det sidstnævnte forhold er så afgørende i strid med den gængse opfattelse, at det er nødvendigt lidt nærmere at betragte dels den

²⁴ *Walsingham* (Riley, anf. arb.), s. 466; *Knighton* (Lumby, anf. arb., cfr. note 19), vol. 2, s. 138; *Anonimalle* (Galbraith, anf. arb., cfr. note 20), s. 149. Cfr. Harriet Merete Hansen, anf. arb., s. 395.

²⁵ Med nogle få ændringer og tilføjelser svarer dette stemma til det af Harriet Merete Hansen konstruerede, anf. arb., s. 412. I figuren må underforstås en del x'er, der skulle angive, at de fleste af beretningerne også rummer oplysninger af ukendt oprindelse. For overskuelighedens skyld er disse her udeladt, idet denne figur blot skal illustrere karakteren af de indbyrdes forbindelser.

argumentation, der har været fremført for Anonimalles tidligere placering, dels beretningens ophavssituation efter omplaceringen.

Opfattelsen af Anonimalle som en autentisk øjenvidnerapport hviler først og fremmest på George Kriehns iagttagelser i 1902.²⁶ Kriehn hæftede sig den gang ved beretningens minutiøse og livagtige skildring af begivenhederne i London, lige som han bemærkede forfatterens særlige indsigt i administrative procedurer. Endelig lagde han vægt på den neutrale sprogbrug, der anvendtes i omtalen af oprørerne, sammenlignet med f.eks. Walsingham. Disse momenter bragte ham til den slutning, at beretningen kun kunne være skrevet af et øjenvidne med tilknytning til

²⁶ Kriehn, *anf. arb.*, s. 266-68.

hoffet. Da V.H. Galbraith i 1927 udgav hele *The Anonimale Chronicle*,²⁷ byggede han videre på Kriehns opfattelse ved at påpege, at hele afsnittet om opstanden havde karakter af et separat indskud i den samlede krønike. Det skulle med andre ord være taget direkte fra en nu tabt london-krønike. Han placerede ophavsmanden i the Privy Seal på grund af dennes åbenbare kendskab til administrative procedurer. Sådanne betragtninger rummer dog ingen som helst bindende argumentation for, at det rent faktisk forholdt sig således. På samme måde er der aldrig ført andet »bevis« for Anonimalles neutrale, utendenttøse holdning end den afdæmpede sprogbrug og den rapporterende stil.

Omvendt medfører omplaceringen af beretningen naturligvis en forpligtelse til at påvise, at Anonimale kan have fået sine oplysninger på anden måde end gennem et øjenvidne. Det er også muligt. Som stemmaet viser, har forfatteren haft adgang til næsten alle de øvrige beretninger, og ad denne vej har han fået selve strukturen i fremstillingen foræret. Det forklarer dog ikke alle de nye detailoplysninger i beretningen om drab, ildspåsættelser og andre voldshandlinger. De synes derimod at stamme fra officielt materiale, domsakter o.lign. I hvert fald genfindes Anonimalles oplysninger om disse sager ofte i det bevarede aktmateriale med næsten samme ordvalg. Tilsammen udgør disse forlæg et tilstrækkeligt grundlag for Anonimalles fremstilling.

En genovervejelse af Anonimalles påståede neutrale holdning er ligeledes nødvendig. På dette punkt foreligger efter alt at dømme en klar fejlvurdering, baseret på noget så mangelfuldt som en vurdering af sprogbugen. En nærmere betragtning af beretningen afslører nemlig, at forfatterens dom over oprørerne var mindst lige så hård som Walsinghams. Men hvor Walsingham lod dette komme til udtryk gennem direkte fordømmelse i et voldsomt sprog, valgte Anonimale at »lade kendsgerningerne tale«. På en samtidig læser har Anonimalles omhyggelige, næsten pedantiske opregning – baseret på det officielle materiale – af oprørernes voldshandlinger formentlig gjort et mindst lige så dybt indtryk som Walsinghams ordrige fordømmelser.

Betragtes Anonimalles fremstilling i sammenhæng med de beretninger, den er direkte afhængig af, viser det sig, at forfatteren med stor omhu har tilrettelagt sit stof således at den unge Richard II's beslutsomhed og mod konsekvent fremhæves og understreges, mens kongens højaristokratiske rådgivere fremstilles lidet flatterende som rådvilde, frygtsomme og defaitistiske. To momenter skal her fremhæves for at illustrere denne prokongelige og antiaristokratiske tendens. Det første er Anonimalles

²⁷ Galbraith, *anf. arb.* (note 20), s. xxxiii-iv.

komposition. En sammenligning med Froissart, der gang på gang understregede de højadelige rådgiveres aktive og afgørende rolle i det forløb, der førte til oprørets nedkæmpelse, viser det interessante, at Anonimalle er opbygget så Froissarts udlægning punkt for punkt afvises. Anonimalle polemiserede med andre ord mod Froissart.²⁸ Det andet moment understreger måske endnu tydeligere den prokongelige tendens. Det drejer sig om oprørernes henrettelse af Sudbury og Hales, to fremtrædende regeringsmedlemmer.²⁹ De blev, som tidligere anført, fanget og henrettet i forbindelse med oprørernes indtrængen i Tower den 14. juni, mens kongen holdt møde med oprørslederne ved Mile End. I London Letter Book gøres disse henrettelser til en direkte følge af en kongelig tilladelse til oprørerne ved Mile End til at pågribe forrædere. Kongen gøres med andre ord direkte ansvarlig for mordene. Den prokongelige Westminsterkrønike kunne ikke acceptere denne udlægning, hvorfor denne beretnings forfatter lod de to begivenheder (Mile End-mødet og henrettelserne) indtræffe samtidig. Derved blev forbindelsen mellem en eventuel kongelig tilladelse og henrettelserne brudt; men denne udlægning forklarede alligevel ikke, hvorfor kongen efterlod sine to betroede medarbejdere i en så udsat position. For at redde kongens ry gik Anonimalle derfor en anden vej. Dennes forfatter fremstillede nemlig kongens beslutning om Mile End-mødet som led i en bevidst plan, hvis hensigt var at redde Sudbury og Hales. Efter denne udlægning var hovedformålet med Mile End-mødet at lokke oprørerne bort fra Tower for derved at give de to mænd lejlighed til at undslippe ad floden. Ganske vist mislykkedes planen; men det kunne kongen jo ikke lastes for. Han havde tværtimod vist initiativ og opfindsomhed.

Disse eksempler viser for det første, at Anonimalles fremstilling er behersket af en ganske klar tendens, nemlig at understrege Richard II's helt afgørende rolle i forløbet og at lade denne understregning ske på bekostning af højadelen. For det andet, at denne klare tendens ikke finder direkte udtryk, men fremkommer som resultat af en meget omhyggelig bearbejdelse af forlæggene til en tilsyneladende lidenskabsløs beretning, hvis handlingsforløb dog alligevel taler sit eget tydelige sprog. Konklusionen må derfor blive, at Anonimalle ikke var nogen neutral øjenvidnerapport. Dens forfatter var en dygtig historiker, der ved raffinerede metoder og avanceret arbejdsteknik frembragte en meget tendentiøs beretning om

²⁸ Dette hidtil upåagtede forhold blev påvist og dokumenteret af stud. mag. Bjørn Erik Daugaard i en upubliceret semesteropgave 1976 ved Historisk Institut, Odense Universitet. Relationerne mellem Anonimalle og Froissart fortjener en indgående undersøgelse.

²⁹ Cfr. Harriet Merete Hansen, *anf. arb.*, s. 409-12.

opstanden. Dette må føre til en radikal omvurdering af beretningens tilblivelsessituation. Om denne skal her blot voves det foreløbige gæt, at beretningen var et kongeligt bestillingsarbejde, udformet på et eller andet tidspunkt under Richard II's »Andet Tyranni«, 1396-99.³⁰ I denne retning peger i det mindste den prokongelige og antiaristokratiske tendens, den rigelige adgang til officielt materiale og beretningens placering i overleveringen. – Hvorledes og hvorfor den er kommet ind i en klosterkrønike fra York er vanskeligt på nuværende stadium at afgøre, og det bør da også i denne forbindelse kraftigt understreges, at det forudsætter en række omhyggelige undersøgelser, inden dette foreløbige gæt om ophavsforholdene muligvis kan forvandles til vished.

VII

For til slut at sammenfatte: Det er påpeget, at kildegrundlaget for fortolkningerne af opstanden først og fremmest er de berettende kilder. Blandt disse betragtes Anonimalle traditionelt som særlig pålidelig, fordi den opfattes som samtidig og neutral. Derudover har der været en udpræget tilbøjelighed til at lade beretningernes udsagn gensidigt kontrollere hinanden, idet det forudsattes, at de var indbyrdes uafhængige. Over for dette er der her – i forlængelse af Harriet Merete Hansens undersøgelse – argumenteret for, at de berettende kilder kan indpasses i et samlet afhængighedsmønster, der især på to punkter bryder med de gængse forestillinger. For det første ved selve påvisningen af den tætte afhængighed og for det andet ved omplaceringen af Anonimalle i det samlede billede. Påvisningen af dette mønster har ført til en omvurdering af Anonimalle, idet dens absolutte pålidelighed som beretning må afvises. I stedet er der argumenteret for, at den er et sent polemisk indlæg, hvis hovedærinde ikke var en neutral fremstilling af opstandens forløb, men en argumenteret opvurdering af Richard II's andel i dens nedkæmpelse. Dette har ført videre til en gisning om, at den må henføres til slutningen af Richard II's regeringstid, da styret tenderede mod kongelig enevælde.

Hvilke konsekvenser har dette så for vor opfattelse af opstanden i 1381? – I første omgang den negative, at grundlaget for de gængse fortolkninger drages i tvivl uden at der sættes noget andet i stedet. Den konstruktive del af arbejdet mangler endnu, nemlig den del, der på

³⁰ Om dette se f.eks. Richard H. Jones, *The Royal Policy of Richard II: Absolutism in the Later Middle Ages*. Oxford 1968, og Anthony Tuck, *Richard II and the English Nobility*. London 1973. En ikke særlig fyldestgørende undersøgelse af Richard II's omdømme i den samtidige krønikelitteratur er L.D. Duls, *Richard II in the Early Chronicles*. Haag og Paris 1975.

grundlag af de primære elementer i beretningsmaterialet og det righoldige samtidige aktmateriale må omfatte en fornyet beskrivelse og fortolkning af opstanden. Hvad denne nærmere betegnet vil gå ud på, er det vel endnu for tidligt at gætte alt for håndfast på. Den nyeste forsknings grundige oprydningssarbejde i beretningsmaterialet viser dog, at de primære elementer deri først og fremmest består af officielt eller halvofficielt London-materiale. Det videre perspektiv i denne erkendelse kan meget vel vise sig at være en ganske gennemgribende omfortolkning af selve opstandens natur. En fornyet undersøgelse på det reviderede kildegrundlag vil muligvis vise – hvad allerede Ruth Bird og Bertie Wilkinson anede – at den engelske opstand 1381 bedst forstås som en funktion af interne politiske stridigheder i Londons bystyre. I det mindste rummer det primære materiale mere end antydninger, der må føre os til at betragte opstanden som led i et stort opgør mellem stridende politiske fraktioner i London. I dette spil var bønderne blot statister, skønt det afledte bondefjendtlige beretningsmateriale konsekvent har søgt at gøre dem til dramaets hovedpersoner. Forenklet og dristigt formuleret kan konsekvensen af oprydningen i kilderne derfor være, at vi tvinges til at forlade forestillingen om 1381-opstanden som bøndernes oprør mod statsmagten med dele af Londons befolkning som allierede til fordel for en opfattelse, der gør elementer i London til hovedpersoner og bønderne til mere eller mindre uafvidende allierede.

Den nyeste forsknings arbejde med selve kildegrundlaget og den forøgede opmærksomhed omkring dette problem har skabt bedre og mere solide forudsætninger end hidtil for en velbegrundet fremstilling af den dramatiske opstand, som forfatningshistorikeren William Stubbs med megen ret betragtede som »one of the most portentous phenomena to be found in the whole of our history«.³¹ – Måske vil det endda vise sig muligt at opnå en større grad af enighed end hidtil om, hvad den egentlig indvarslede, når fortolkerne ikke i fremtiden uhæmmet kan bekæmpe hinanden med sekundært og tendentiøst kildemateriale som ammunition.

³¹ William Stubbs, *The Constitutional History of England*. 3. ed., vol. II. London 1897, s. 471. Værkets førsteudgave udkom 1874-78.

SUMMARY

*The English Revolt of 1381:
Interpretation and Documentation*

In the introductory survey of previous research on the Revolt of 1381 it is particularly noted that the event has been used to buttress highly divergent conceptions of history, ranging in the course of time from liberalist to doctrinaire Marxist. There is a two-fold explanation for this: 1) Almost all historians of the revolt have used a compilatory method, thus obviating a systematic critique of the sources; 2) Practically without exception the basis of their knowledge has been the highly problematic narrative source material, which is not only very tendentious, but also complicated by mutual dependence. The latter trait has been almost wholly overlooked by historians of the revolt, who have thus allowed mutually dependent sources to confirm each other.

This underlines the need for a critical and systematic examination of the relationships between the narrative sources for the purpose of eliminating the useless secondary elements. Working on the basis of Harriet Merete Hansen's pioneering studies two crucial characteristics of the narrative material are detected. Firstly, the relationships between the narrative accounts are even closer than one would ever be able to expect beforehand; and Froissart's as well as Anonimale's accounts are part of that pattern of dependency. Secondly, Anonimale is not at all the authentic eyewitness account it has always been taken to be, but a late, tendentious (pro-royal) and in most respects secondary narrative. By all indications it was composed by an unusually skillful historian, whose purpose was not a dispassionate account of the course of events, but a vigorous accentuation of Richard II's role in putting down the revolt.

Combined with a demonstration of Anonimale as directly polemizing against the pro-aristocratic Froissart account, this leads to the supposition that Anonimale – traditionally the principal historical source on the revolt – was written during Richard II's »Second Tyranny« (1396-99) as a piece of royal propaganda purveying a version of events suited to the purposes of the royal power.

Cognizance of this trait as well as the detection of numerous secondary elements in the narrative material opens up new perspectives for research on the 1381 Revolt. Not only has a more reliable basis for further interpretations been secured, but the new and expurgated source basis, consisting principally of official or quasi-official London material, will, perhaps, lend to the interpretations a far greater emphasis on London's internal quarrels than has been the case up to now. Renewed study on the basis of this source revision might well reveal what Ruth Bird and Bertie Wilkinson could only suspect, namely, that the so-called Peasants' Revolt of 1381 was first and foremost a clash between contending political factions in London, in which the peasants were more or less unwitting pawns.

Translated by MICHAEL WOLFE